

Караяцяян К. (г. Баранавічы, БарДУ)

ВОБРАЗЫ ПТУШАК У ПАЭЗІІ ІВАНА ЛАГВІНОВІЧА

Іван Піліпавіч Лагвіновіч (1940–2011) – беларускі паэт, ураджэнец Брэстчыны. 3 мая 1992 жыў і працаваў у Баранавічах [1, с. 105]. У сваіх вершах плённа выкарыстоўваў метрыку, тропіку і вобразнасць народнай паэзіі. Асабліваю цікавасць уяўляюць арніталагічныя вобразы, што былі запазычаны паэтам з фальклорных крыніц. Дзясяткі арніталагічных вобразаў прысутнічаюць у кнігах І. Лагвіновіча «Ляда юдолі» (2003), «Элегія палескага матыля» (2011). Асабліваці паводзін і знешняга выгляду птушак з’яўляюцца ўдзячным матэрыялам, што ілюструе розныя сферы жыцця чалавека, а таксама падмацоўвае рэлігійныя пастулаты. Менавіта ў Бібліі ўзнікла базавая дыхатамія, на якой грунтуецца класіфікацыя птушак у традыцыйнай культуры, – супрацьпастаўленне «чыстых» (святшчэнных, добрых) і «нячыстых» (д’ябальскіх, злых) арніталагічных вобразаў. Зразумела, што птушыныя паводзіны абумоўлены прыродай, таму ў аповедах пра «нячыстых» птушак робіцца сімвалічная пракцыя чалавечых

адмоўных якасцяў і грахоў на прадстаўнікоў арнітафаўны; менавіта ўчынкi людзей, зашыфраваныя ў зааморфным кодзе, у выніку і атрымліваюць негатывную ацэнку [3, с. 153–154].

Птушкі – медыятары паміж небам і зямлёй. Яны сімвалы Божай існасці. Птушкі размяшчаюцца на вяршыні Сусветнага дрэва, якое ўяўляе вырай, куды яны непасрэдна адлятаюць і дзе таксама знаходзяцца душы памерлых. Выразней, чым у іншых жывёл, у птушак выяўляецца апазіцыя «чысты – нячысты», якая ахоплівае амаль усіх птушак і супадае з апазіцыяй «бясшкодны – драпежны». Да нячыстых птушак адносяцца, галоўным чынам, драпежныя і шкодныя: варона, воран, сарока, ястраб і начныя драпежнікі (сава, філін, сыч), а таксама верабей, удод, гагара, качка, кулік. Да чыстых адносяць голуба, ластаўку, жаўранка, бусла, лебедзя [2, с. 527–529]. У паэзіі І. Лагвіновіча пераважаюць вобразы бусла, салаўя, жураўля, жаўранка, зязюлі, голуба, радзей сустракаюцца такія арнітонімы, як варона, воран, шпак, арол, верабей, ластаўка, гусі. Птушыны свет твораў І. Лагвіновіча дастаткова лёгка ўкладаецца ў рамкі апазіцыі «чысты» – «нячысты».

Паводле народных уяўленняў, варона належыць да «нячыстых», нешанаваных птушак. Змрочнасць бачання свету паўстае з наступных радкоў: *«Цэнзурай на друк / Не было забароны / Ні з боку салоўкі, / Ні з боку вароны.»* (Пісьмёны) [5, с. 18]. У радках прысутнічае значэнне недалянабачнасці тагачаснай крытыкі, бо, згодна з народнымі ўяўленнямі, варона – неразумная птушка, якая нават да выраю не даляцела, бо кожны дзень пасля доўгага пералёту вярталася дамоў, каб паглядзець, які шлях яна адолела. Семантыка абмежаванасці прадстаўлена ў вершы І. Лагвіновіча «Схамянiся» фразеалагізмам *белая варона*. Ён стасуецца да дзяўчыны, якая цураецца вясковага паходжання: *«Была Марыськаю, цяпер – Марусечка, / зманкуртаваная ты беларусачка. / Не асмеляла, а знахабнела: / з галубкі вырасла варона белая»* [4, с. 42]. Праз вобраз вароны паэт спрабуе рэалізаваць сваю вышэйшую – змагацца з заганнымі грамадскімі тэндэнцыямі.

Са светам памерлых, цемрай, злом асацыюецца ў творах І. Лагвіновіча вобраз ворана: *«У такую ноч і воран / не ўзмахне крылом, / надалей заклаты вораг / прыхавае зло»* («Касмылі халоднай цемры...») [4, с. 19]. Аўтар міфалагізуе чорны колер – сімвал заняпаду, страты, смерці. Пер'е ворана чорнага колеру, яно з'яўляецца прадвесцем небяспекі, чагосьці трагічнага: *«...вятры халодныя, / заўжды галодныя, / з бяроз бязлітасна / згрызаюць лісцейка; на чорным ворыве / балююць вораны»* («Элегія») [4, с. 60].

Нярэдка ў вершах І. Лагвіновіча можна сустрэць вобраз вераб'я, які адносіцца да «нячыстых» птушак. У славянскай культуры бытуе некалькі легендаў, якія тлумачаць факт аднясення гэтай птушкі да «нячыстых» жывёл. Так, на тэрыторыі Украіны ёсць легенда, згодна з якой верабей сваім чырыканнем выдаў Хрыста ганіцелям, крычаў «Жыў! Жыў!», калі Маці Божая хавала Дзіцятка. У некаторых мясцінах Расіі лічыцца, што верабей прыносіў цвікі ў час распяцця Хрыста [2, с. 587–589]. Нягледзячы на тое, што, паводле традыцыйных уяўленняў беларускага народа, верабей належыць да «нячыстых», нешанаваных, несперажоных птушак», у аўтарскай інтэрпрэтацыі вобраз цалкам губляе адмоўныя канатацыі: *«Вятры-ліхадзеі бярозу раздзелі... / Ну што ж, пастаю пад зялёнай сасной. / У вырай шпакі, салаўі адляцелі, / Але вераб'і засталіся са мной»* («Песімістычна-аптымістычны дыпціх») [5, с. 40]. Верабей – заўсёды сусед чалавека, як і ён, вядзе аселы лад жыцця.

У творчасці І. Лагвіновіча, як і ва ўсёй беларускай паэзіі, шырока прадстаўлены вобраз бусла. Гэтую птушку беларусы спрадвеку абагаўляюць.

Светапогляднай глыбіннай семантыкай вобраза бусла з'яўляецца яго суаднесенне з продкамі, а пазней і з самім Богам, які большай сваёй існасцю прэзентуецца ў небе светлым, сінім, чыстым. Бусел – сакральная птушка, якая сімвалізуе сабой роднае, прыгожае, спрадвечнае, беларускае: *«З мінулага часу, / з буслінага краю, / дзе рэха лясное / і поле ляннае, з'явілася слова, / забытае мною, / змарнелым дзіцяткам – у сэрцы люляю»* («Слова») [4, с. 15].

Паводле народных уяўленняў усіх славян, да «чыстых», «святых» птушак адносяцца ластаўка. Згодна з легендамі, ластаўкі імкнуліся адвесці ганіцеляў Хрыста ад таго месца, дзе ён хаваўся. У адрозненні ад вераб'ёў, ластаўкі імкнуліся пазбавіць Хрыста ад пакутаў, крычалі «Памёр! Памёр!», выкрадалі цвікі, вынімалі калпочыя цёрні з вянца Хрыста і насілі яму ваду, жалобна стагналі, кружылі над яго галавой. Ластаўцы, як і буслу, які таксама будзе сваё гняздо на даху дома альбо хлява, уласціва функцыя заступніцы хаты і жывёлы. Паўсюдна лічылася, што ластаўка забяспечвае дабрабыт і шчасце, засцерагае ад злых чараў. Так, лірычны герой верша І. Лагвіновіча «Праводзіны ластаўкі» просіць птушку не затрымлівацца доўга «ў экзатычных пальмавых гаях», хутчэй вяртацца на радзіму: *«На кругі свае вяртайся, ластаўка, / Якіх ты імат акрэсліла ў наветры, / Гняздо будуючы, / Дзяцей гадууючы, / Іх лётаць вучачы...»* [5, с. 55]. Верш прасякнуты сацыяльнымі матывамі: пад вобразам ластаўкі аўтар разумее тых людзей, якія пакінулі родны кут і не спяшаюцца да яго, тых, хто забыўся на сваё роднае каронне. Творчая фантазія аўтара стварыла трапную паралель, паводле якой дзейнасць чалавека асэнсоўваецца ў катэгорыях птушынага свету, адбываецца прасцяраванне ўчынкаў чалавека на паводзіны ластаўкі.

Яшчэ адной «чыстай» птушкай у традыцыйнай беларускай паэзіі выступае салавей, якога шануюць за ласкавалы спеў. І. Лагвіновіч услед за народна-паэтычнай традыцыяй выкарыстоўвае вобраз салаўя ў іпастасі адоранага спевака: *«І пайду на водар медуницы, / Покуль дзіўны кветнік не завяў. / Там сярэбранае оно ў крыніцы, / Затое горла ў салаўя...»* («Шчырых аднадумцаў-аднаверцаў...») [5, с. 77]. І. Лагвіновіч не проста адлюстроўвае прыроду, але ўкладвае яе ў непаўторнае, «цудоўнае» імгненне жыцця. Перажываемае пэтам «цудоўнае імгненне» знаходзіць выражэнне ў музыцы – цудоўных салаўіных спевах. Спеў салаўя з'яўляецца сімвалам стабільнага і шчаслівага жыцця, сімвалізуе ідэальнае, узвышанае і ўключаны ў традыцыйны рамантычны пейзажны комплекс.

Такім чынам, І. Лагвіновіч шырока выкарыстоўваў у сваёй лірыцы вобразы птушак, творча выкарыстоўваючы фальклорную сімволіку. У творчасці пэнта заўважваецца характэрнае для славянскай міфалагічнай карціны свету супрацьпастаўленне «чыстых» і «нячыстых» птушак. У вершах пераважаюць вобразы з трывала замацаванымі значэннямі (салавей – «адораны спявак», воран – «злавесная істота»), што робіць тэксты блізкімі, зразумелымі чытачу-беларусу. Ужыванне арнітонімаў значна ўзбагаціла мастацкую карціну свету, створаную аўтарам.

Літаратура

1. Галубовіч, Л.М. Сус і кулары: літаратурна-крытычныя эсэ / Л.М. Галубовіч. — Мн. : Літаратура і мастацтва, 2010. — 176 с.
2. Гура, А.В. Сімоліка жывотных в славянской народной традиции / А.В. Гура. — Москва : Индрик, 1997. — 910 с.
3. Кохан, Т. Фальклорная аснова вобразаў птушак у паэзіі Яна Чачота // Фальклор і сучасная культура: матэрыялы III Міжнароднага навукова-практ. канф.: у 2 ч. — 21–22 крас. — 2011. — Ч. 1. — С. 153–154.
4. Лагвіновіч, І. Ляда юдолі: вершы / Іван Лагвіновіч. — Баранавічы : Святліца, 2003. — 76 с.
5. Лагвіновіч, І. Элегія палескага матыля: Вершы / Іван Лагвіновіч. — Мн. : Святліца, 2011. — 88 с.